

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

redactie: dovenetel 45 - Heerenveen
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

C. J. Plooy / Ede

CHRISTENEN

*„Te Antiochië zijn
de volgelingen van Jezus
het eerst „christenen”
genoemd”. (Hand. 11 : 26)*

Overkomt het u de laatste tijd ook wel, dat u schaamt een christen te heten?

Als u hoort van het gruwelijke bloedbad, dat christelijke falangisten aanrichtten onder de Palestijnen in West-Beiroet.

Als u die verschrikkelijke dominee in Ierland tekeer hoort gaan en zijn volgelingen hoort ophitsen tegen hun roomskatholieke landgenoten.

Als u hoort hoe zwarte en blanke christenen niet aan één Avondmaalstafel kunnen zitten en hoe dat goedgepraat wordt met de Bijbel in de hand.

Als steeds meer aan de dag komt de rol die christenen in verleden en heden speelden bij afschuwelijke progroms tegen de Joden. Zou u in een gezelschap van niet-christenen, waar zo juist berichten door de radio of beelden op het t.v.scherf over deze toestanden doorkwamen de moed hebben om een evangelisatieblaadje uit te delen met de opmerking om christen te worden?

—☆—

Ik heb in „Handelingen” nog eens opgezocht, hoe Lukas ons vertelt, dat in Antiochië de volgelingen van Jezus Christus — de Jood Jezus, die tegelijk de Redder der wereld is! — christenen werden genoemd. Een gedenkwaardig feit, met verstrekken gevolgen en... adel verplicht! We worden er sindsdien aan gehouden en op aangekeken! In Antiochië voor het eerst. Als u 't op de kaart opzoekt, ziet u hoe Antiochië lag ten noorden van Libanon, met Beiroet, — daar, waar...

Antiochië, hoofdstad van Syrië, op twee na de grootste stad van het romeinse rijk. „De koningin van het Oosten” genoemd. Bepaald geen uithoek! Er woonden in die tijd veel Joden, die profeteerden van de grote handelsfaciliteiten, en van het burgerschap in deze vrije stad. Na Jeruzalem heeft geen andere stad zo'n belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het christendom. De vervolging, waarvan

Stefanus slachtoffer werd, dreef vele gelovigen uit Jeruzalem naar Antiochië, waar ze met rust gelaten werden en vrijelijk getuigen konden van hun geloof. Niet alleen in de synagogen, maar ook onder de grieken in de stad vond hun geloofsgetuigen gretig gehoor. De tijd was er kennelijk rijk voor. Het mooie was, dat aanvankelijk alleen maar „lekenpredikers” het Evangelie hebben verkondigd en Lukas getuigt ervan, hoe daardoor velen tot geloof kwamen en zich bekeerden tot de Heer. Pas later komt Barnabas uit Jeruzalem, vol van de Geest en van geloof, en treden hij en Saulus van Tarsen als fulltime-werkers in het Evangelie op. Een vol jaar werkten die twee samen aan de uitbreiding en opbouw van de gemeente. Een bloeiende gemeente!

—☆—

Een tweede ding, dat van de gemeente van Antiochië verteld wordt is, dat zij de eerste zendende kerk geworden is! Ze hebben daar begrepen, dat het Evangelie, uit Jeruzalem tot hen gekomen, in Antiochië geen eindpunt bereikt had, maar verder de wereld in moest. En zo hebben ze na verloop van tijd Barnabas en Saulus uitgezonden: de eerste zendingsreis binnen het grote romeinse wereldrijk!

—☆—

Een derde is, dat de gemeente van Antiochië op voorbeeldige wijze barmhartigheid bewezen heeft aan de broederschap. Want wat gebeurde? In die dagen stond er een profeet op, Agabus, die door de Geest te kennen gaf, dat er een grote hongersnood zou komen over het hele rijk en die is ook gekomen tijdens de regering van keizer Claudius (bij t.v.-kijkers nog wel bekend!). En hoe hebben de volgelingen van Jezus in Antiochië daarop toen gereageerd? Allicht had er paniek kunnen ontstaan en had men hevig aan het hamsteren kunnen slaan.

Maar de Heilige Geest maakt van mensen, die van nature allereerst aan zichzelf denken, mensen, die allereerst aan anderen denken. Ze besluiten een grote inzameling te houden voor de behoeftige broeders en zusters in Judea, die geen geld hebben om voorraden in te kopen en op te slaan. Kijk, zo zijn ze daar in de gemeente van Antiochië!

—☆—

En dan is er nog een vierde ding: als eerste zendende kerk kwam men in Antiochië ook het eerst in aanraking met het grote zendingsprobleem van die dagen: de verhouding tussen de gelovigen onderling, met zo'n uiteenlopende achtergrond als gelovigen uit de Joden en gelovigen uit de heidenen. Dank zij de wijsheid van de Geest in deze gemeente heerste, is later in de grote vergadering van Jeruzalem deze zaak op een bevredigende

wijze geregeld. Er vloeiende geen bloed uit en er kwam geen scheuring van.

—☆—

Als we nu dat alles samenvatten, mogen we wel zeggen: wat fijn, dat juist in Antiochië de volgelingen van de Heer voor het eerst christenen zijn genoemd!

Een gemeente, die met zoveel vreugde het Evangelie aannam en de Heer beleed.

Gelovigen, die het Evangelie niet voor zichzelf houden, maar aanstonds doorgaven aan de wereld om hen heen.

Volgelingen van Jezus, die met hun geld en goed zich dienstbaar maakten aan de minderbedeelden.

Een kerk, die bij alle verscheidenheid de eenheid wist te bewaren van: één Heer, één geloof, één doop, één hoop, want één God en Vader van allen!

—☆—

We weten niet door wie en met welke overweging de christennaam het eerst gebruikt is. 't Kan best als scheldnaam bedoeld zijn, maar wat doet het er toe. Als christenen met elkaar en tegenover anderen zo leven als in Antiochië, dan mag het een ere-naam zijn! Niet ter ere van mensen, maar van onze Heer Jezus Christus.

Kwam er onder deze nieuwe naam nu geen nieuwe „kerk” of „partij” of „sekte” bij, naast alle religieuze toestanden die er toen al waren in die hellenistische wereld?

Maar in de christen-naam wordt de naam van Christus bewaard en opgeheven in de wereld, voor alle volken en voor alle rassen: één Naam is onze hope!

Wie uit die Naam leeft heeft zich die Naam niet te schamen.

—☆—

Als allen, die zich christenen noemen zich ook zo eens openbaarden, als de eerste christenen in Antiochië, zouden heel wat cabaretiers hun stof elders moeten zoeken dan bij ons.

IN DIT NUMMER

- 241 Ds C. P. Plooy, Christenen
- 242 Ds C. P. Plooy, Leegloop van kerken
- 243 Dr H. M. Mulder, Naar een eenheid waar je stil van wordt... (3)
- 244 D. W. L. Milo, Waar was Jezus tussen zijn 12e en 30e jaar?
- 245 C. Baardewijk, Voor een vriend (gedicht)
- 246 Drs O. Mooiweer, Persschouw

C.P. Plooy / Ede

LEEGLOOP VAN KERKEN

(slot)

Per abuis kwam boven de eerste artikelen van deze serie als titel te staan: Leegloop van de kerken. Dat was niet de bedoeling en is inmiddels gecorrigeerd in: Leegloop van kerken.

Want gelukkig lopen niet alle kerken leeg.

In mijn woonplaats b.v. zijn de laatste jaren nieuwe gebouwen verzezen voor de hervormden, de chr. gereformeerden en de vrijgemaakt-gereformeerden, terwijl de kerk van de oud-gereformeerden momenteel sterk vergroot wordt. De gereformeerden namen ook een nieuwe kerk in gebruik, maar dat was ter vervanging van het medegebruik van een hervormde kerk. En om onze eigen diensten niet te vergeten: die lopen de laatste tijd zo vol, dat het „de spuigaten uitloopt” en er moet worden omgezien naar een groter kerkgebouw. Dat zijn verblijdende dingen! Het is dus niet overall „smart en kwel”.

* * *

En als we wat verder kijken, zien we ontwikkelingen, die stemmen tot dankbare verwondering. Zo stonden onlangs in de krant twee berichten vlak onder elkaar: over de „afkalkende kerken in Europa” en over de kerk van Taiwan, die groeit ondanks de verdrukking. „Het aantal presbyterianen daar groeit in een tempo, dat voor West-Europeanen aan het ongelooflijke grenst”.

Een paar dagen later stonden in dezelfde krant vlak naast elkaar twee berichten, onder de volgende kopjes:

„Theologische studenten in Johannesburg overwegen de N.G. Kerk te verlaten” en „Evangelist Hoekendijk heeft meer ruimte nodig”. Vaak heeft leegloop van de ene kerk toeloop naar de andere kerk ten gevolge.

* * *

Zonder volledig te kunnen zijn, heb ik in de voorafgaande artikelen enige oorzaken van leegloop van kerken aangewezen. Maar nu moet toch de diepste oorzaak worden genoemd, waardoor de ene kerk leeg en de andere volloopt. En dan schrijf ik nog maar eens over de slotzin van het vorige artikel:

„Wat is er een schreeuwende behoefte aan volstrekt-bijbelse, voluit-evangelische, hemel en aarde

omvattende prediking van het Evangelie van het Koninkrijk der hemelen”!

Over wie hebben we ’t gehad? Over mensen, jongeren, maar ook ouderen, die het met de kerk niet meer zien zitten, die met de knop van de kerkdeur al in de hand staan, soms al op het kerkplein lopen of nog verder van huis geraakt zijn of dreigen te raken. Om wat voor verschillende redenen ook.

Roept dat alles niet bij u het beeld op van „schapen, die geen herder hebben”?

Vaak vermoeide, opgejaagde, afgepeigerde schapen - vaak ook eigenzinnige, zoekende, dwalende schapen. We zullen ons nu maar niet wagen aan een psychologische of sociologische benadering van de „schapen”. Is dit niet de cardinale vraag, waar alles op aankomt, die de kerk zich altijd weer moet stellen en laten stellen:

Komt de stem van de *Goede Herder* nog door?

* * *

Komt de stem van de *Goede Herder* nog door van de kansels, en in

het pastoraat, in de theologie van onze tijd en in de onze verantwoordelijkheid voor elkaar in de kerk?

Deze stem:

„Komt allen tot Mij,
die vermoeid en belast zijt,
Ik zal u rust geven”.

We zullen bij dat „vermoeid en belast” moeten denken aan „de afmatting van elke religie, waaraan de gedachte van zelfverlossing ten grondslag ligt en die het daarom zoekt in het vele doen” (aldus Herm. Ridderbos, K.V. op Matth.) Waar de verzoening door onze voldoening aan dit en aan dat, - daar worden de schapen rusteloos opgejaagd. En zien we dat niet in onze tijd gebeuren?

En is dan de leegloop van kerken geen begrijpelijke reactie, omdat men voor heel wat anders zondags naar de kerk gaat dan voor het steeds maar weer aanhoren van een soort „evangelie” dat een nieuwe wet geworden is?

En als steeds meer van de Schriften gezegd wordt, dat ze van het tijdgebonden en kultuurbepaalde geloof van gelovigen van vroeger tijden getuigen, maar niet meer wat Christus toch zelf gezegd heeft: dat ze van *Hem* getuigen...

En als de kerkgangers de prediking moeten aannemen op gezag van de theoloog op de kansel in plaats van op gezag van het Woord van God zelf, dat in de Bijbel voor ons bewaard is gebleven - niet als dood kapitaal, maar waar de Heilige Geest levenverwekkend mee werkt - waarvoor zou je dan nog naar de

kerk gaan, als het je tenminste begonnen is om „brood” en niet om „stenen”.

* * *

Ik denk nogal eens terug aan de tijd, dat ik als jonge dominee begon in Uithuizen, in het Groninger Hogeland. Een dorp met heel wat kerken. Maar vlak onder Uithuizen lag Usquert, het „rooie dorp”, zo onkerkelijk mogelijk. Toch stond daar een oude hervormde kerk. Maar er werd niet veel dienst gehouden en dan nog maar voor een handjevol mensen. Vrijzinnige prediking trekt niet. Nergens. Nooit. Ze is zo leeg en ze laat zo leeg en maakt de kerken leeg.

Maar wat gebeurde er in Usquert? Door een of andere onnaspeurlijke reden kwam er in Usquert een orthodoxe dominee. En zie, het was een wonder en een lust om te zien: binnen de kortste tijd preekte deze dominee de kerk weer vol! Niet door hoe hij het bracht, maar door wat hij bracht. Deze man had weer brood voor hongerigen en water voor dorstigen! In zijn prediking klonk weer door de stem van de Goede Herder. Verwaarloosde en verschaalde schapen, verkommerde en bekommerde zielen vonden weer vrede en rust door de Blijde Boodschap! Deze dominee had wat te zeggen en het was weer de moeite waard om naar de kerk te gaan.

Kijk, dat wonder voltrok zich toen in „het rooie dorp” Usquert. En van dat wonder moet de kerk nog altijd leven. Met alle kunstmidde-

pastorale
notities

door
H. Amelink

11 november

Ik schrijf deze notitie aan de avond van de elfde november. De hele dag hebben alle media de klokken laten luiden ter gelegenheid van het overlijden van de leider van Rusland Brezjnev.

Of dit overlijden zo wereldschokkend is als gezegd wordt, weet ik niet. Maar het is vrij dwaas hem te horen herdenken als een markant persoon, zoals in het Nederlands parlement. In Duitsland maakten ze het nog gekker. Hij zou een man van de ontplooiing geweest zijn.

Laat U niets wijs maken!

Een tyran is gestorven.

De man van de onderdrukking van de Praagse lente, de man van de inval in Afghanistan, de man van de terreur in Polen, de man die met een kleine minderheid zijn eigen volk onder de knoet wist te houden. Geen weldoener der mensheid, maar een echte opvolger van de Czaren.

Een tyran is gestorven.

We kunnen deernis met hem hebben als we denken aan het wereldgericht van Jezus Christus. Op die wijze kan ik ook deernis hebben met een man als Hitler. Ook een markant man. Maar moge het alle bloedheren en tyrannen ver-

gaan als Hitler. Ter verwoesting zijn ze bestemd. De HERE zal het vergelden.

11 november is de dag van de herdenking van de wapenstilstand na de eerste wereldoorlog. Deze dag zijn er kransen gelegd bij de graven van de onbekende soldaten, die een smerige dood stierven in de loopgraven. De eerbied voor die doden had de media vandaag moeten doen toornen over de tyrannie in Rusland. Dat was eerlijker en beter geweest.

11 november is ook de dag waarop Luther gedoopt werd en de naam kreeg van de heilige van die dag: Maarten. 10 november 1483 werd Luther geboren.

10 november 1982 stierf Brezjnev. De kerk in Rusland heeft een Luther niet gekend.

De reformatie ging eraan voorbij. Dat is tot vandaag toe te merken.

KERKELIJK LEVEN

len buiten het Woord om krijgen we geen hond méér in de kerk. En met alle prediking van zelfverlossing en eigen wereldvernieuwing preken we de kerken leeg. Want die boodschap kan men immers overal elders ook wel horen. We gaan naar de kerk om Gods aangezicht te ontmoeten in Jezus Christus, - om Zijn stem te horen in de woorden van Jezus Christus, - om Zijn liefde te ervaren in het offer van Jezus Christus, - om Zijn heil te ontvangen uit de handen van Jezus Christus. Dat alles mag in Woord en Tekenen voor ons hoor- en zichtbaar worden.

„Komt allen tot Mij, - Ik zal u rust geven”.

* * *

Prof. Dekker zei vorig jaar op een congres van de Reünistenorganisatie van SSR, dat „kerken afhankelijk zijn van de gunst van de mensen en dat wil zeggen, dat ze in zekere zin moeten zeggen en doen, wat de leden vragen aan de kerk, omdat ze anders weggaan naar andere kerken en groeperingen, en geen kerk kan bestaan zonder leden”.

Maar de kerk in Nederland en waar ook ter wereld staat of valt met de vervulling van haar unieke opdracht, om haar leden te zeggen en te leren, wat de HERE God ons zegt en wil dat we doen.

Ergens las ik de vraag: „Heeft de kerk in deze tijd nog kansen?” Ik denk, dat dat een goede vraag is. De Kerk van Christus heeft en houdt tot de jongste dag toe Gods Boodschap, Zijn gezaghebbend en bevrijdend Woord, als gave en opgave.

„Waar 's HEREN Woord
weer klinkt met macht,
wordt aan het volk,
dat Hem verwacht,
de ware troost gegeven”.

H. M. Mulder / Kampen

Naar een eenheid waar je stil van wordt...

(3)

Schriftstudie over Johannes 17

De 'eenheid'...

„zolang Ik bij hen was” (6-13)

Dit gedeelte tekent ons de volkomen eenheid van de Vader en de Zoon in Jezus' werken op aarde zeer levendig voor ogen. Het biedt een uitwerking van de aanduiding in vers 4: „Ik heb U verheerlijkt op de aarde”, waarbij het terugkerend refrein is: „Gij hebt Mij gegeven” (6, 7, 8, 9, 11, 12) en „Ik heb (uw naam, uw woord, uw woorden) doorgegeven” (6, 8) en (de mensen) „voor U bewaard” (9, 12).

Daarnaast wordt, minder nadrukkelijk, een andere eenheid getekend, nl. van Jezus met de apostelen, en — ten gevolge van de eenheid tussen de Vader en de Zoon in het werk van Jezus — ook van de apostelen met de Vader: „de woorden die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik hun gegeven en zij hebben ze aangenomen en in waarheid erkend, dat Ik van U ben uitgegaan, en zij hebben geloofd, dat Gij Mij gezonden hebt” (8). „Zij behoorden U toe... en zij hebben Uw woord bewaard” (6). Zij zijn van U... en Ik ben in hen verheerlijkt” (10).

Tenslotte wordt in dit gedeelte nog de eenheid van de gelovigen zelf genoemd, doch slechts eenmaal (11). En dat is ook begrijpelijk. Want in dit deel gaat het over de kleine kring van de apostelen en over Jezus, terwijl Hij bij hen is. Ja, strikt genomen gaat het daarover bij de woorden: „dat zij één zijn zoals Wij” eigenlijk niet eens. Want Jezus' woorden aan het begin van dit vers: „Ik ben niet meer in de wereld” laten zien dat Jezus hier spreekt over de tijd ná zijn heengaan. Dan, zo bidt Hij, mogen de gelovigen „één zijn zoals Wij”.

Zo zijn we door dit gedeelte iets dichter bij ons doel gebracht. Niet alleen is nu de eenheid der gelovigen rechtstreeks genoemd: „opdat zij één zijn”, maar ook is het karakter er van „zoals Wij” weer vers na vers ons voor ogen geschilderd. Wat heeft de Vader niet al in het werk der verlossing gegeven aan de Zoon: zijn naam, zijn woord, ja, de mensen zelf. En de Zoon heeft dit alles bij het vervullen van zijn opdracht doorgegeven en de mensen hebben die openbaring, dat woord aangenomen en bewaard, ja, zij hebben de volkomen eenheid van de Vader en de Zoon erkend en geloofd, zodat Jezus, nu Hij terugziet op zijn werk, tegenover de Vader uitspreekt: „al het mijne is het uwe en het uwe is het mijne en Ik ben in hen verheerlijkt”. Zo nauw is de band tussen Hem en zijn discipelen geworden. Zij zijn geheel opgenomen in de voortdurend aan de orde gestelde samenwerking van de Vader en de Zoon. Maar dan is ook de onderlinge eenheid een onmisbare voorwaarde.

Ook dit gedeelte vindt een duidelijke toelichting in een uitvoerig citaat (15 : 15-17): „u heb Ik vrienden genoemd, omdat Ik alles wat Ik van mijn Vader gehoord heb, u heb bekend gemaakt. Niet gij hebt Mij, maar Ik heb u uitgekozen en u aangewezen, opdat gij zoudt heen-

gaan en vrucht dragen en uw vrucht zou blijven, opdat de Vader u alles geve, wat gij Hem bidt in mijn naam. Dit gebied Ik u, dat gij el-kander liefhebt”.

De 'eenheid'...

en het heengaan van Jezus tot de Vader (13-20)

In de verzen 6-13 zag Jezus vooral terug op het werk dat Hij volbracht had. Maar toen Hij bad om de eenheid in de (nog kleine) kring van zijn discipelen, richtte Hij de blik vooruit naar de tijd, waarin Hij niet meer in de wereld zou zijn. Daarom droeg Hij hen over aan de hoede van zijn Vader.

In het volgend gedeelte ligt, al ontbreekt het eerste element niet geheel („Ik heb hun uw woord gegeven”, 14), toch de nadruk meer op de tweede lijn: de aanbeveling in de hoede des Vaders. Zoals de verzen 6-13 een uitwerking zijn van vs. 4, zo neemt de aanhef in vers 13: „Maar nu kom Ik tot U” zeer duidelijk dezelfde woorden uit vs. 11 weer op. En dan volgt de uitwerking van wat we verder lezen in vers 11: „Heilige Vader, bewaar hen in uw naam”.

De eenheid tussen de Vader en de Zoon komt hier slechts indirect aan de orde: Jezus bidt de Vader het werk van bewaring der gelovigen zelf voort te zetten door hen te heiligen (15), zoals Hij Zichzelf voor hen heiligt (17).

Maar de eenheid tussen Jezus en de discipelen krijgt nu scherpere profilering: „opdat zij ten volle mijn blijdschap in zichzelf mogen hebben” (13). Jezus bidt ten aanhoren van zijn discipelen, opdat zij dezelfde blijdschap mogen kennen als Hij, „Wiens spijs het is te doen de wil van Hem die Mij gezonden heeft” (4 : 34). De discipelen hebben gehoord, dat Jezus de Vader heeft gebeden: „Bewaar hen in uw naam (d.i. door uw woord of openbaring), die Gij Mij gegeven hebt”. Hieruit mogen zij weten, dat de Vader hen bewaren zal op dezelfde wijze als Jezus dit deed: „Ik heb uw naam geopenbaard aan de mensen” (6). Naar de uitleg van Calvijn en anderen bedoelt Jezus met „mijn blijdschap” dat Hij daarvan de oorzaak en de gever is. Maar houdt het niet tevens in, dat zij dezelfde blijdschap zullen kennen? Vers 6 eindigt met: „zij hebben uw woord bewaard”. Dat betekent: dit woord is een kracht geworden in hun leven. En zo zal het handelen naar dit woord ook voor de discipelen tot blijdschap leiden, ja tot volkomen blijdschap.

Reeds eerder had Jezus tot zijn discipelen gezegd: „Ik ga heen tot Hem die Mij gezonden heeft” (16 : 5), maar toen had „droefheid (hun) hart vervuld” (16 : 6). Zij zagen alleen het verlies van zijn heengaan. Hun liefde schoot te kort, om verblijd te zijn, dat Hij „tot de Vader” ging (14 : 28). Zij begrepen niet dat Hij, gekomen tot groter heerlijkheid („de Vader is meer dan Ik”), juist meer voor hen zou betekenen.

Maar nu, in ons vers, nadat Jezus hen heeft opgedragen aan de hoede van de Vader, verzekert Hij hun dat zij dezelfde blijdschap zullen kennen als Hij. Immers, „Indien iemand Mij liefheeft, zal hij mijn woord bewaren en mijn Vader zal hem liefhebben en Wij zullen tot hem komen en bij hem wonen” (14 : 23).

Tenslotte, heel de gedachte die in vers 13 wordt uitgedrukt: de nauwe verbondenheid van Jezus en zijn discipelen, de samenhang tussen het leven naar het woord en de blijdschap die daarvan de vrucht is, kan weer worden toegelicht (15 : 10, 11): „Indien gij mijn geboden bewaart, zult gij in mijn (d.i. de van Mij uitgaande) liefde blijven, gelijk Ik de geboden

(vervolg op pagina 344 - onderaan)

D. W. L. Milo / Dalmally

WAAR WAS JEZUS tussen zijn 12e en 30e jaar?

De Bijbel zegt ⁹⁾, dat Jezus toenam in wijsheid, in grootte en in genade bij God en de mensen. Daarbij was Hij zijn ouders onderdanig. Hij groeide dus op tot volwassenheid, kreeg de wijsheid die bij zijn leeftijd paste (of meer), werd graag gezien door de mensen en door God gezegend. In het gezin van Jozef en Maria was Hij volkomen op zijn plaats.

Het volgend bericht over Jezus is, dat Hij door Johannes gedoopt werd en, na diens gevangenneming, zijn werk overnam: door te verkondigen dat het koninkrijk der hemelen nabij was. Jezus was toen juist 30 jaar oud ¹⁰⁾. Wij weten dat zijn opvoeding in Nazareth is geweest ¹¹⁾, zijn eerste wonder te Kana en zijn tweede wonder te Kapernaum ¹²⁾. Hij was intussen in Kapernaum gaan wonen ¹³⁾ en de overlevering zegt dat Maria, blijkbaar weduwe, daar eveneens woonde.

Dat is alles wat de Bijbel ons vertelt van het leven van onze Heiland tussen zijn 12e en 30e jaar. Eigenlijk ligt daartussen een bevreemdend zwijgen. Jezus heeft immers echt als jongen, als jongeling, als jongeman geleefd; deels in Nazareth, deels... waar eigenlijk? Onze vaders hebben de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus uit de band gelezen, om zoveel mogelijk kennis rondom de heilsgeschiedenis op te doen. Zijn wij zo veel beter dan zij?

—o—

Als Jezus die 18 jaren binnen het land Palestina had gewoond, zou Hij jaarlijks enkele malen naar Jerusalem zijn gegaan en zou daar stellig zijn neef Johannes hebben ontmoet. Johannes, zoon van de priester Zacharias, zal in of nabij Jerusalem hebben gewoond. Johannes was, evenals Jezus, op de hoogte van hun verhouding en beider bestemming. Maar toen Johannes Hem eindelijk ontmoette... was hij onzeker. Niet bij de doop in de Jordaan — maar daar was een Goddelijke openbaring. Wel stuurde hij vanuit de gevangenis een vertwijfelde boodschap: bent u het die komen zou of verwachten wij een ander ¹⁴⁾? Herkende hij Jezus — of niet?

Er zijn meer vragen. Toen de Heiland in het openbaar begon op te treden was men blijkbaar verbaast, een (nauwelijks bekende) persoonlijkheid te horen, van wie deze kennis niet kon worden verwacht ¹⁵⁾. Ook de scharen waren versteld over zijn leer ¹⁶⁾. Want Hij leerde met gezag (uit de eerste hand) en niet als de Schriftgeleerden ¹⁷⁾, die beroemde rabbijnen na-praatten ¹⁸⁾.

Dit plotselinge en gezaghebbende optreden, als inzet van zijn heilswerk, verraste ook zijn stadgenoten. Ze vroegen zich af: is Hij niet de zoon van de (vroegere) timmerman Jozef ¹⁹⁾? En is zijn moeder niet Maria? En zijn zijn broers niet allen bij name bekend? En kennen wij zijn zusters niet?

Er is hier een verwonderd en gedeeltelijk herkennen: Hij was in elk geval in zijn vaderstad aanzienlijk minder bekend dan zijn 4 broers, zijn zusters

en zijn moeder. Van zijn opleiding wist niemand iets af. Men krijgt de indruk, dat Jezus een aantal jaren buitenslands is geweest. Hetgeen bepaald zou stroken met het duidelijk gemarkeerde begin van zijn optreden, welk optreden sedertdien niet meer werd onderbroken.

—o—

Wij willen nog een voorval noemen, dat raadselachtig zou zijn wanneer onze Heer in de tussenliggende jaren in Palestina had gewoond.

Toen Hij met Petrus in Kapernaum kwam (wonen), vroeg een Romeins belastingambtenaar voorzichtig aan Petrus: betaalt uw Meester de didrachmen niet? De SV zegt didrachmen, de NBG-vertaling hoofdgeld. Er zijn ook vertalers die van cijnspenning spreken, van de „halve sikkal” en van de „tempelbelasting” (Brouwer). U weet het antwoord van onze Heer: „van wie nemen aardse koningen tol of schatting: van hun zonen of van vreemden? De zonen zijn vrij — maar om geen aanstoot te geven.” En Petrus vond in de bek van een vis een stater, goed voor twee hoofdgelden van 2 drachmen elk ²⁰⁾. Was Petrus dan belastingplichtig? Net zo min als zijn Meester.

Dikwijls is aangenomen, dat de ambtenaar om het tempelgeld van Ex. 30 : 13 vroeg. Dat was een halve sikkal (toevallig gelijk aan 2 drachmen in later tijd) en moest als losprijs worden betaald voor elke jongeman, die 20 jaar was geworden. Indien het hier inderdaad om dat tempelgeld ging zouden we meteen kunnen vragen: waar was Jezus op zijn 20e, dat Hij dit eenmalige losgeld niet op tijd heeft betaald?! Dan was bijna bewezen, dat Hij jaren lang buitenslands was geweest.

Maar zo eenvoudig is het niet. Kapernaum was een grensplaats, met een Romeins garnizoen en een douanekantoor. Van doorgaande handelsgoederen werd tol geheven, *van elke reiziger een hoofdgeld*. Het feit dat de vraag niet rechtstreeks aan Jezus, maar aan de (bekende) Petrus werd gesteld, stempelt Jezus tot een half-bekende. Het was voor de ambtenaar een vraag: of Hij gast of inwoner was, belastingplichtig of niet.

De vraag was zeker niet naar de „halve sikkal” — de Hebreeuwse munt, in Exodus voorgeschreven als de halve „heilige sikkal” — maar naar de Griekse didrachmen, de munt van de tijd. Het antwoord van de Heiland werd eveneens in moderne klinkende munt gegeven: een stater. En niet de „sikkal des heilighdoms”, de munt die, bij de tempel, van de wisselaars moest worden gekocht!

De vraag naar een betaling van het tempelgeld zou echter een belediging zijn geweest; zou twijfel aan de nationaliteit en de besnijdenis van Jezus hebben uitgedrukt. Maar uit het overleg: of Jezus wel of niet in Kapernaum thuishoorde dan wel buitenlander was, blijkt dat men Hem niet of onvoldoende kende.

—o—

Wanneer de Bijbel dus duidelijk de mogelijkheid van een verblijf buitenslands openlaat, kunnen we verder gaan. Waar was de Heiland dan in de tijd tussen zijn 12e en 30e jaar?

De overlevering in Cornwall en Somerset zegt duidelijk: Hij was hier, in dit land, herhaaldelijk met Jozef van Arimathea en uiteindelijk voor langere of kortere tijd in eenzaamheid. Hij was geïntroduceerd door zijn oudoom, die hier regelmatig voor de tinhandel kwam. En voor Hij zijn openbaar optreden in Palestina begon heeft Hij hier een eigenhandig gebouwde lemen hut bewoond: nabij Avalon, nu Glastonbury genoemd. Na de hemelvaart is Jozef hier met elf andere vluchtelingen komen wonen en bracht het evangelie van zijn verzoeningsdood, opstanding en hemelvaart.

Vervolg van pagina 343

van mijn Vader heb en blijf in zijn liefde. Dit heb Ik tot u gesproken, *opdat mijn blijdschap in u zij en uw blijdschap (vervuld) volkomen worde*”.

Ook in de volgende verzen staan deze twee elementen centraal: de band tussen Jezus en de discipelen en het bewaren bij het woord. Ik denk voor het eerste aan: „Zij zijn niet uit de wereld, gelijk Ik niet uit de wereld ben” (14, 16). „Gelijk Gij Mij gezonden hebt in de wereld, heb ook Ik hen gezonden in de wereld” (18). „Ik heilig Mijzelf voor hen, opdat ook zij geheiligd mogen zijn” (19).

En wat het tweede punt betreft: Toen Jezus de Vader bad om bewaring van zijn discipelen, sprak Hij Hem aan als „Heilige Vader” (11).

Nu valt op het heiligende karakter van die bewaring nog specifiek de nadruk: „Heilig hen in uw waarheid; uw woord is de waarheid” (17). Weer worden we iets nader gebracht bij het verstaan van die wondere eenheid van God de Vader, de Zoon en de gelovigen. De Vader, die zelf heilig is, werkt de heiligheid van de discipelen door zijn waarheid, door zijn woord. En door zijn Geest, zult u er aan toevoegen. En u hebt gelijk. We lezen in 1 Petr. 1 : 2: „...de uitverkorenen naar de voorkennis van God, de Vader, in heiliging door de Geest tot gehoorzaamheid” en in 2 Thess. 2 : 13: „dat God u... Zich verkoren heeft tot behoudenis, in heiliging door de Geest en geloof in de waarheid”. De overeenkomst in uitdrukking op de laatste plaats met onze tekst is treffend. Maar de Geest wordt door Jezus in zijn gebed niet genoemd, al wordt zijn werking, zoals we

nog zullen zien, wel verondersteld. En in zijn afscheidsprediking heeft Jezus uitvoerig over de Geest, de Trooster, gesproken. Juist daarin ligt een reden, om ook dit gedeelte met een toelichtend citaat uit die afscheidswoorden af te sluiten (14 : 15-17): „wanneer gij Mij liefhebt, zult gij mijn geboden bewaren. En Ik zal de Vader bidden en Hij zal u een andere Trooster geven om tot in eeuwigheid bij u te zijn, de Geest der waarheid”.

Ook daar het bewaren van de geboden verbonden met de werking van de Geest der waarheid. Wij beperken gewoonlijk deze werking te veel tot de leer. Maar de verbinding door het woordje „En” wijst die beperking af. Calvijn merkt hier op: „Christus belooft dat Hij voor het bewaren van zijn geboden krachten zal geven, want anders zou zijn vermaning te weinig uitwerking hebben gehad”.

Het lijkt wat erg apocrief wanneer het u rauw op het lijf valt. Maar overlevering is een taai ding. En overlevering betekent *altijd*: het voortleven en zo goed mogelijk doorgeven van belangrijke historische gebeurtenissen. Niet alleen door de barden — wat hebben die in dit land een rol gespeeld! — maar ook in de volkstaal is de historie blijven leven.

In Priddy, een mijnwerkersplaatsje nabij Glastonbury, zegt men vandaag nog: „zo zeker als onze Heer hier geweest is”. In enkele plaatsen van Cornwall wordt vandaag bij het gieten van gloeiend tin een arbeidslied gezongen, waarvan het refrein luidt: „En Jozef was in de tinhandel”. Cornwall en Somerset zitten vol mijnen. Al in 1500 v.C. stonden de gebieden bekend om hun metalen. Ze waren de voornaamste leveranciers van Phoenicië. Herodotus (445 v.C.) noemde de Britse tin-eilanden, Pytheus (352-323) noemt de tinhandel, evenals Polybius (160 v.C.). Diodorus Siculus beschrijft nauwkeurig hoe het tinerts werd uitgegraven, het tin gewonnen, in blokken geslagen, gedragen en verscheept naar het Franse Morlaix, vandaar naar Marseille vervoerd op paarden, dan naar Poenicië verscheept. Nog altijd zijn er plaatsen in Somerset, die namen dragen als: Paradijs, Jezusbron en Paradijsboerderij.

Glastonbury heeft een machtige kloosterbibliotheek gehad, die met het Brits Museum was te vergelijken. Maar deze is in de 12e eeuw afgebrand — geen letter is er bewaard. Of nee, toch wel. Twee historieschrijvers hebben een aantal jaren in Glastonbury gewoond en hebben er hun werken geschreven, met alle manuscripten binnen handbereik: Gildas (516-556) en William of Malmesbury (1125, veertig jaar voor de brand). We komen op hun werken terug.

De onder ons bekende Augustinus kwam naar Engeland om dat te christianiseren. Tot zijn verwondering trof hij in het Zuidwesten een bloeiende kerk aan. Hij schreef in 597 aan paus Gregorius: „hier hebben de eerste zendelingen (of bekeerlingen) door Gods voorzienigheid een kerkgebouw aangetroffen, niet door mensen gebouwd maar door Goddelijke constructie (of: door de handen van God), tot heil van zijn volk. De Almachtige heeft door veel wonderen en verschijningen getoond, over deze kerk te waken, welke aan Hem en zijn moeder Maria is opgedragen”.

Vermoed wordt vandaag, dat de door onze Heer opgetrokken lemen hut enkele jaren later door Jozef en zijn gezellen als kapel is gebruikt. Zij hebben hier iets aangetroffen, dat van Jezus afkomstig was. De verklaring dat de kapel aan Jezus en Maria zou zijn gewijd wordt bevestigd door Maelgwyn van Llandaff (450), Wm van Malmesbury en anderen. Zeker is dan Paulinus, uit het gezelschap van Augustinus, de primitieve kapel beschermd heeft met planken en een dak. Anderen hebben de kerk nader versterkt en geconserveerd — hetgeen op grote eerbied wijst.

De reeds genoemde historicus Gildas schrijft: „Christus, de ware Zon, schonk zijn licht, de kennis van zijn geboden, aan dit eiland, gedurende het hoogtepunt van de regering van Tiberius Caesars”. — Welnu, deze keizer trok zich terug in 27 nC, stierf tien jaar later. Wanneer de kruisdood van onze Heiland in het (gecorrigeerde) jaar 30 viel, heeft onze Heer volgens Gildas vóór het jaar 27 in Glastonbury gewoond, gestudeerd, gesproken, onderwezen.

Er is nog een belangrijk getuigenis. Taliesin, die wel de vorst onder de barden genoemd is en zelf een Druïde was, schreef circa 550: „Christus, die van den beginne het Woord was, was *vanaf het begin onze Leermester en nimmer hebben wij zijn prediking verloren*”.

Er zijn twee koninklijke besluiten bewaard gebleven, een van koning Ina in 704 en een van koning Cnud in 1032, die beiden werden ondertekend in de (geconserveerde) kerk van „leem en twijgen” te Glastonbury. Alle genoemde handschriften bevinden zich in de bibliotheek van het Brits Museum te London. Er is nog veel meer te melden en wellicht zullen we dat ook doen. Maar we moeten concluderen.

De legende, dat Jezus als knaap of jongeling herhaaldelijk in Zuidwest Engeland is geweest, komt niet in tegenspraak met de Bijbelse gegevens — kan daar zelfs duidelijk een plaats vinden. Jozef van Arimathea was een rijk man, een vooraanstaand man; door aan Jezus de laatste eer te bewijzen gaf hij de indruk tot de naaste bloedverwanten te behoren. En als Jezus inderdaad een aantal jaren de eenzaamheid van voorbereiding heeft gezocht, kon Hij moeilijk een betere plaats vinden: op een eiland, ver van de decadente Romeinse overheersing, ver van het heidendom, de afgoderij van zijn tijd, en ver van het verfoeilijke rabinisme. Maar wel tussen vredelievende, beschaafde mensen, wier godsdienst... zeer dicht bij Mozes stond! Trouwens: wat was de verhouding tussen Jozef van Arimathea en Jezus eigenlijk?

voor een vriend

*je bent zo bitter, zo vol twijfel en vol ongeloof,
en toch ben je steeds bezig om Hem uit te dagen;
je gooit ze telkens voor Hem neer: tientallen vragen,
en tegelijk zeg je: Hij antwoordt niet, Hij houdt zich doof*

*en dan weer dwing je mij met antwoorden te komen,
je tart me te verklaren hoe het kan bestaan
dat die-en-die (en dan noem je een naam)
op zo'n schrikwekkende manier zo jong werd weggenomen*

*je wijs me op een wereld die op duizend wijzen bloedt,
je praat van mensen die elkaar naar 't leven staan,
je ogen wijdgesperd zie je 't leed in je gedachten aan:
„als God dan liefde is . . . dat Hij al die ellende niet verhoedt”*

*en als ik zeg dat God toch liefde is vraag jij verbeteren:
waar ik zijn aandacht merk, zijn hand die mensen redt,
heeft Hij misschien plezier om ons dat Hij maar niet belet
dat mensen mateloos lijden, of is Hij ze vergeten?*

*steeds moet ik je bezweren toch te breken met de waan
dat menselijke boosheid terecht op God is te verhalen;
God schept het kwaad niet, schuld is menselijk falen,
hoe goed is God dat Hij nog mensen kansen geeft en laat bestaan*

*in wanhoop zeg je soms: „er is geen hemel boven ons, geen Heer,
we dwalen maar wat rond, nemen niets werkelijk waar,
weten niets van onszelf en ook niet van elkaar,
er is voor ons geen hoop, geen enkel uitzicht meer*

*de toekomst is een gat, misschien een zingend licht
waarin de wereld in één ogenblik vergaat,
waarom iets zeggen of iets doen, waarom een woord, een daad,
straks is er niets meer, na zo'n gruwelijk gericht”.*

*maar luister nou, je staat toch niet alleen met twijfel en met nood,
vóór jou was er een eindeloze rij van vragende getuigen,
die evenmin als jij voor God zich zomaar wilden buigen,
maar die na lange strijd Hem zagen, onontwijkbaar groot*

*wie ging door zoveel diepten heen als Job, hij boog
en werd geteisterd en ontluisd als geen ander mens,
maar na de diepste wanhoop was zijn blijdschap zo intens:
vroeger: „alleen van horen zeggen”, nú „gezien met eigen oog”*

*en denk aan David, vriend van God en koning naar zijn hart,
ja, ja, maar bitter jammert hij en klaagt ten einde raad:
„waarom verbergt U zich voor mij, vergeet U mij en laat
mij in mijn grote nood alleen, door iedereen getart?”*

*en moet ik je nog wijzen op de Heer, van wie de Vader week,
die stervend aan het kruis naar een afwerend dichte hemel tast,
dood God en mens verlaten, eenzaam vallend onder schuldenlast:
„niet anders deed Ik dan Uw wil, waarom laat U Mij in de steek?”*

*weet jij waar je vandaag het sterkst geloof kan treffen,
juist daar waar mensen voor de grootste vragen staan,
denk je eens in wat die vervolgd en zwijgend ondergaan
en desondanks Gods Naam aanroepen en verheffen*

*nee, ik zal werkelijk niet beweren
dat leven in geloof alleen maar juichen is en overwinnen,
het is een zwaar gevecht van falen en opnieuw beginnen,
't is lijden aan de wereld en niet aflatend leren*

*als je de Heer volgt val je moe in slaap na een vermoeid bestaan,
maar zeker zal Hij aan het einde van de tijd je wekken,
zegenend zijn hand over jou en jouw nieuw leven strekken,
vertrouw je toe aan Hem — Hij laat je nooit meer gaan.*

⁹⁾ Luc. 2 : 51, 52 — ¹⁰⁾ Luc. 3 : 23 — ¹¹⁾ 4 : 16 — ¹²⁾ Joh. 4 : 46 en 54 — ¹³⁾ Matt. 4 : 13; Marc. 2 : 1 — Joh. 2 : 12 — ¹⁴⁾ Luc. 7 : 19 — ¹⁵⁾ Joh. 7 : 15 — ¹⁶⁾ Matt. 7 : 28; 22 : 33; Marc. 1 : 22; 11 : 18 — ¹⁷⁾ Marc. 1 : 22 — ¹⁸⁾ Matt. 16 : 12 — ¹⁹⁾ Matt. 13 : 55; Marc. 6 : 3 — ²⁰⁾ Matt. 17 : 24.

O. Mooiweer / Enschede
 (Dit artikel is een voortzetting van het artikel op pag. 345 van de vorige editie van Opbouw.)

Persschouw

Godsdienstige boeken zijn vaak voor ons een levensnoodzaak

Uit een brief van een lezeres in Rusland:

Ik ben ervan overtuigd dat deze soort van literatuur hier (en niet alleen hier) onmisbaar is, omdat ze het enige alternatief tegenover de officiële atheïstische cultuur is. Want bij alle verschillende richtingen in de sovjetliteratuur en hoevele begaafde en belangwekkende schrijvers er ook mogen zijn, altijd is de literatuur gefundeerd op het atheïsme en marxisme. Daardoor heeft ze een schadelijk effect op het bewustzijn van de russische mens voor wie het boek een leermeester voor het leven is. Het russische bewustzijn hing altijd af van de literatuur, het boek was een heerser over de gedachten en zo is het vandaag nog. Daarom is bij ons het boek een wapen en kan alleen al lezing van een boek een misdrijf zijn waarvoor men wordt vervolgd. Maar het westen begrijpt tot op vandaag niet wat bij ons gebeurt en welke gevaren het atheïsme en zijn cultuur in zich bergen. Daarom houden de in het westen voor Rusland verzorgde boekuitgaven te weinig rekening met de noodzaak van een godsdienstige cultuur. Z.K.

Wij mogen wel biezonder dankbaar zijn voor de godsdienstvrijheid, die wij momenteel nog in het Westen genieten. Maar al is onze situatie een andere dan in Rusland, dat mag ons niet verleiden tot de gedachte, dat het er niet zo op aankomt welke lektuur we aanschaffen en aan onze kinderen in handen geven. Dit stukje, dat we via de „Friese Kerkbode” overnamen, moge ons prikkelen tot een bezinning op onze taak in deze. De duivel heeft in zijn gereedschapskist ook een scherpe vijl waarmee hij opereert om ons *het ethisch besef* afhandig te maken, zodat niemand op den duur meer enig verlangen kent naar een *ethisch réveil!* Het is nl. van lieverlede buiten de menselijke belangensfeer komen te liggen. Zullen we onze boekenplank eens zelf inspekteren om na te gaan of ze voldoende materiaal bevat, dat tot onze geestelijke opbouw dienen kan? We zullen er overigens wel de tijd voor moeten nemen om het nodige te lezen. Hélaas wordt de vervulling van die christelijke roeping vaak verdrongen door het avond aan avond t.v. kijken.

We willen die t.v. niet betitelen als de kijkkast van satan zoals dat in het verleden een theoloog eens heeft gedaan. Maar dat betekent niet, dat we zonder enige selectie alles kunnen slikken wat de beeldbuis ons voorschotelt. We kwamen

op onze speurtocht door de bont gevarieerde pers in „De Waarheidsvriend” een stuk tegen uit een nummer van „De Strijdkreet”, het blad van het Leger des Heils. Hierin wordt scherp gewaarschuwd tegen de moderne televisieverslaving. En dat is een goede zaak! Leest u maar:

„De televisie is mijn herder, aan mijn geestelijke leven ontbreekt veel. Hij doet mij zitten nietsdoen. Hij leidt mij in gezelschap van mensen zonder geloof. Hij herstelt mijn verlangen naar wereldse genoegens. Hij eist al mijn vrije tijd op en verhindert me de wil van God te doen, omdat hij zoveel dwaasheid biedt, die ik moet zien. Hij vermeerdert mijn kennis van onzin en houdt mij af van de studie van Gods Woord. Ja, al word ik honderd jaar, toch zal het kijken naar mijn televisie de eerste plaats behouden in mijn leven, zolang hij functioneert, want hij is vlak bij mij. Zijn geluid en zijn beeld, die vertroosten mij.

Hij stelt onbenulligheid en dwaasheid voortdurend voor mij en verhindert mij mijn hele leven aan God over te geven. Hij zalft mijn geest met kiemen van bederf en vult mijn hoofd met ijdelheid die voor mij geen nut heeft, mijn beker blijft leeg. Ja, er zal niets goeds worden uit mijn leven, omdat ik ben toegewijd aan mijn televisie, die mij geen tijd laat om God te dienen op een wijze die Hem aangenaam is. Daarom zal ik in het huis van de schaamte verblijven tot in lengte van dagen.

Men proeft hierin duidelijk een parallellie, maar dan in negatieve zin, met de bekende herderspsalm, Ps. 23. Dat is een psalm, die we niet voor de stervende kinderen van God mogen serveren. Dit gedicht van David heeft een boodschap voor óns midden in het leven van hier en nu! Door wie en wat laten wij ons leiden? Dát is de vraag! En het antwoord wordt van ons, ieder persoonlijk, verwacht voor Gods Aangezicht!

—★—

Over alcoholgebruik

Het alcoholgebruik in ons land stijgt onrustbarend. Allerwegen kan men er over lezen. Recent onderzoek wees uit dat veel Nederlanders in de problemen zitten vanwege de alcohol. In Limburg is het zelfs zo dat in de leeftijdsgrens van 16 tot 70 jaar 23 procent van de bevolking probleem-drinker is. Hier volgt een stuk, dat we overnamen uit het hervormd kerkblad voor Kampen e.o. „alkohol, een oude bekende die met de mode meegaat”.

„We kennen de bijbelverhalen waarin het gebruik van alcohol voorkomt uit ons hoofd: „En Noach werd een landman en plantte een wijngaard. Toen hij van de wijn gedronken had, werd hij dronken en ontblootte zich in zijn tent.” (Gen. 9 vers 20-21). „Toen riep David hem (Uria) tot zich om in zijn tegenwoordigheid te eten en te drinken, en hij maakte hem dronken.” (Sam. 11 vers 13a). „Jezus zeide tot hen: Vult de vaten met water... Toen nu de leider van

het feest het water proefde, dat wijn geworden was...” (Joh. 2 vers 7, 9a). Uit de geschiedenis van ons eigen land is bekend dat alcohol ingeburgerd is sedert de Batavieren en mischien al vele eeuwen eerder. Waar zouden klokkekers anders voor geëdiend hebben?

Bewaard is ook gebleven het verhaal over Karel de Vijfde die weigerde in een stad in Holland te logeren als er geen bierbrouwsel was (hij wist dat hij van ongekookt drinkwater buikpijn zou krijgen).

Zelfs tot het einde van de vorige eeuw heeft men in ons land bier gedronken omdat het drinkwater vaak onbetrouwbaar was. Je kunt zeggen dat deze vorm van alcoholgebruik bepaald niet de slechtste was.

Alkohol is door de eeuwen heen ook om vele andere redenen gedronken. En helaas zijn veel van die redenen minder positief. Zo'n 25 jaar geleden dronk 83% van de Nederlandse volwassen bevolking wel eens een glas alcoholhoudende drank. Datzelfde geldt nu voor 78% van de volwassen bevolking. Geen grote stijging dus. Als we naar de consumptie-statistieken kijken, ontdekken we grotere veranderingen.

In 1958 dronken we gemiddeld per hoofd van de bevolking 88 borrels, 31 glazen bier, en 20 glazen wijn. In 1980 dronken we gemiddeld per hoofd 222 borrels, 345 glazen bier en 140 glazen wijn. Een consumptiestijging van 270%.

Een dergelijke grote toename is werkelijk zeer bijzonder. Geen enkel ander land in Europa kan daar tegen op! In Frankrijk is de consumptie zelfs gedaald gedurende de laatste 25 jaar (toch drinkt men daar nog 2x zoveel als hier).

Nu iets over de verandering van de Nederlandse drinkgewoontes. In de vijftiger en begin zestiger jaren was het ongewoon als een vrouw in het openbaar bier dronk. Jongens en vooral meisjes van 15 jaar dronken nagenoeg nog niet. Het drinken bij sportgelegenheden, in jeugdcentra en in het ontmoetingscentrum van de kerk was toen onvoorstelbaar. Opmerkelijk was dat in het noorden van Nederland in die jaren veel minder gedronken werd dan in het zuiden. Protestant dronken het minst! De wetenschap zegt het met andere woorden: „Het protestantse geloof had destijds een remmende invloed op het gebruik van alcoholhoudende drank”. We kennen onze huidige drinkgewoontes, dus u begrijpt hoeveel er is veranderd. Alkohol is een volksdrank geworden, een dag zonder alkohol is voor velen ondenkbaar! De noord-zuid

verschillen zijn veel kleiner geworden (Drente is nu no. 3 op de bierlijst na Limburg en Brabant) en de geloofsovertuiging speelt geen rol van betekenis meer. We beschikken over meer geld dan 25 jaar geleden, vele regels voor het gedrag van jonge mensen gelden niet meer, de positie van de vrouw is veranderd, op vakantie leerden we buitenlandse drinkgewoontes (wijn!) enz. Ongetwijfeld spelen de toegenomen zorgen en spanningen ook een grote rol bij deze veranderingen. Alkohol is namelijk niet alleen de smakelijke gelegenheidsdrank die we voor de gezelligheid drinken. Huisartsen in Nederland hebben berekend dat er in Nederland 560.000 mannen en 140.000 vrouwen zoveel drinken dat hun gezondheid ernstig wordt geschaad en dat ook hun omgeving daaronder lijdt. Het aantal verslaafden schatten zij op 96.000 mannen en 24.000 vrouwen. Deze groep van 120.000 mensen kan zich maatschappelijk niet meer handhaven, aldus de huisartsen! Deze cijfers tonen voldoende aan dat het alcoholprobleem in Nederland ontzaglijke vormen heeft aangenomen! Het gebruik van alkohol is in Nederland niet meer weg te denken. Dat geldt voor alles voor de grootste alkoholist in onze samenleving: de overheid zelf. De overheid is zo afhankelijk geworden van de inkomsten van de alcoholaccijns (1980: 1,5 miljard) dat de landsbegroting zonder deze inkomsten niet meer sluitend te krijgen is. (...)

Dit artikel namen we over uit „De Waarheidsvriend”. Het verstrekt veel informatie, die hopelijk vele mensen aan het denken zet. Wie regelmatig met alkoholisten in aanraking komt en hen mild vermanend wat hun drinkgewoonte betreft aanspreekt, krijgt vaak het verlamend gevoel, dat zijn woorden geen effect sorteren. Wie eenmaal de grens van het toelaatbare in dit kader is gepasseerd, heeft blijkbaar geen orgaan meer om een zinnig woord over zijn probleem tot zich te laten doordringen. Hij stemt toe of hij ontkent het ten stelligste, maar in beide gevallen gaat hij gewoon door. Hier zal alleen de macht van het Woord van de Geest een doorbraak kunnen bewerken en een geschonden mensenleven kunnen saneren!

Rektifikatie — In de Persschouw van 12-11-82, pag 339, 2e kol. staan de woorden: zingen voor het Woord; dit moet zijn: zinken voor het Woord.

Ingezonden

In zijn bespreking van mijn boek „Ik kom thuis” schrijft ds O. Mooiweer „Eénmaal is de pen van de professor uitgegleden...” (Opbouw

29 okt. l.l., p. 322, vierde kolom). Het zou me niet verwonderen, dat op zoveel bladzijden mijn pen vaker uitgegleden was. Naar het oordeel van een recensent, wellicht — achteraf gezien — ook naar het mijne. Anderzijds zou ik er niet licht over denken, wanneer die „éne” keer zich had voorgedaan in het genoemde geval. Ds Mooiweer vervolgt nl. de hierboven afgebroken zin: „...nl. als hij op pag. 94 spreekt van een voortdurende *noodlottige* bedreiging (cursivering van de recensent, S.). Prof. Schilder

zal met mij van mening zijn, dat deze terminologie in strijd is met het schriftuurlijk voorzienigheids-geloof". Het is in het algemeen een goede regel dat een auteur niet reageert op een recensie. Maar de laatste aan-gehaalde volzin noopt mij er in dit geval en op dit punt wel toe. Deed ik het niet, dan zou de lezer van blad en boek kunnen denken: wie zwijgt stemt toe (de recensent zegt immers niet: m.i. komt de auteur in strijd met..., maar zoveel als: de auteur zal het met mij eens zijn dat hij in strijd komt met...), m.a.w. de boekschrijver erkent dat zijn woordkeus zich niet verdraagt met het geloof in Gods voorzienigheid. En gezien het belang van dit geloofsstuk zou ik zelf dat méér achten dan een 'uitglijden van de pen'. Daarom hier mijn verzekering dat ik na herlezing van de passage concludeer dat mijn 'pen' — althans hier — niet 'uitgegleden' is. Ik gebruikte het woord 'noodlottig' in de bedoelde volzin in de zeer gebruikelijke betekenis: rampzalig. Trouwens, als ik door het gebruik ervan hier was uitgeregleden, dan niet slechts éénmaal, maar ook reeds in de negende regel ervoor (waar ik sprak van een „noodlottig kwaad”).

Overigens begrijp ik (en waardeer ik) de bedoeling van de recensent

wel; hij beoordeelt — mijn hante-ring van — het bijvoegelijk naam-woord kennelijk vanuit het zelf-standig naamwoord 'noodlot' en dit in de heidense zin van een onaf-wendbaar 'fatum' o.d. Zó verstaan zou ik hte met hem afwijzen. Maar — nog afgezien daarvan dat ook 'noodlot' in ruimere zin gebruikt kan worden — het bijvoegelijk naamwoord impliceert in het neder-lands spraakgebruik die 'fatum'-ge-dachte niét (niet méér?). Dit is althans mijn gedachte (waar-in ik door het naslaan van enkele woordenboeken — nu pas — ge-sterkt word); ik verlang van ds. Mooiweer op mijn beurt niet dat hij het met mij eens moet zijn. Maar nu hij zijnerzijds mijn instem-ming als vanzelfsprekend veronder-stelt, meen ik er niet om heen te kunnen dit misverstand uit de we-reld te helpen.

Te minder waar de záák — de be-lijdenis van Gods vaderlijke voor-zienigheid, Zondag 10 Heid. Cat. — in geding is. Nóg te minder nu ik — 'toevallig': ook al zo'n voor misverstand vatbaar woord — schrijf vlak na 'Dankdag', een da-tum waarop we extra leren van een fatum af te zien.

Met dank voor de plaatsing,

H. J. Schilder

Kampen, 4 november 1982

te buigen over de achtergrondvra-gen van het kerkelijk leven (en dan bedoelt hij in het bijzonder het leven van de gemeente).

Bij het lezen van dit boekje moet je dat speciale doel voortdurend in de gaten houden en tevens letten op de gemeenten, de lezers, die hij op het oog heeft. Ik heb zo'n sterk vermoeden dat die te vinden zullen zijn in wat wel de midden-orthodo-xie heet, in Ned. Hervormde en Gereformeerde (syn.) kringen. Daar-mee is het boek zelf niet getypeerd, veeleer hen, die het ter hand nemen als handwijzer.

Het boek, dat overzichtelijk van opzet is (8 hoofdstukken, elk van vier niet te lange paragrafen), spreekt op vele plaatsen aan. Het is eenvoudig en boeiend geschreven. Je proeft de bekame docent.

Het eigene van dit deel komt uit in „toch”, in de titel vooropgezet. „In het algemeen duidt dit op het on-gewone karakter, dat iedere ge-loofsgemeenschap heeft, die in een wereld van belangen en zakelijk-heid oproept tot aanbidding en dienst. Maar in dit geval is méér nog bedoeld het unieke van de christelijke geloofsgemeente, die heeft te staan voor het en-toch van de Bijbel en dat volhoudt te midden van al wat machtig en groot is. Als gemeente van Christus moet zij trouw blijven aan haar Heer. Het is niet haar taak om het de mensen naar de zin te maken of hun naar de mond te praten, even-min om op al hun vragen antwoord te geven. Maar zij is er om te ge-

tuigen van het bijbelse Evangelie en dat voor te lezen, met inbegrip van alle opdrachten en offers, die daaruit voortvloeien” (7, 8). De uitwerking van dit thema is het „gij, geheel anders”. Bijzonder daarin, dat de omgeving (de we-reld) opmerkt dat de christelijke gemeente niet meedoet met wat wereldse machten nastreven. Zij verzet zich daartegen en dat moet zichtbaar zijn. Haar koers is die van het Evangelie.

Achtereenvolgens komen aan de orde (en ik vermeld hier enkel de titels van de hoofdstukken): Om-streden gemeenschap, het en-toch van de Bijbel, volk van God onder-weg, gelovende gemeente, kerk naar buiten, kerk naar binnen, gemeente aan het werk en gemeente nu en straks.

De handreiking, die de schrijver bedoelt te geven — „het grote geld wisselen voor klein” — hebben „de werkers aan de basis” broodnodig, schrijft hij. Maar daarmee blijft het toch „theologie” die gepresenteerd wordt. Je moet die onderkennen als wetenschapsmacht, die het Woord van God in-vlecht in een menselijk systematiseren van gegevens. Van bijbelse gegevensweliswaar. Maar daarmee komt — en dat is wel het grote bezwaar tegen dit boek — de Schrift op de tweede plaats. Dan horen we niet meer naar het Woord van de HERE, om dat te doen, maar krijgen we vóór ons een schema, door mensen opgebouwd, die dit met overtuiging en als bijbels onderwijs, maar toch als hun mening, presenteren. Dan merk je op, dat meer verwezen wordt van (menselijk) betoog naar bijbeltekst, dan dat gebogen wordt onder wat in de Schriften als Woord van onze HERE tot ons komt. Ik kan in een beperkte bespreking daarvan niet meer dan één voorbeeld geven.

De kerk, zo heet het, is „volk van God onderweg” (39); ze ziet uit „naar de toekomst van het Gods-rijk”. Ze is dus in beweging. Nu is het gevaar van remmende en ver-lammende invloeden op dit in-beweging-zijn groot. Ja, stemmen we toe, de zonde, onze zondige aard. Nee, hier wordt enkel en niet eens onterecht gewezen op de af-goden van de tijd, de machten, die het van het begin van de wereld tot haar einde toeleggen op de onder-gang van de gemeente. Maar zie, God geeft telkens bevrijding. Hij roept mensen. Abraham bijv. wordt zo uit een omgeving van goden en machten bevrijd. Later evenzo het volk Israël uit de Egyptische sla-vernij. En als dan nog weer later de politieke grootmachten uiteinde-lijk overwinnen en het volk in ballingschap voeren, zodat het onvrij is, blijft de hoop op Gods verlossing werkzaam als een onder-gronds verdergaan naar nieuwe vrijheid (45). Is dat nu niet een soort bevrijdings-idealisme? Is dat wat hier doorgegeven wordt, het-zelfde als wat Jesaja (61:1) het volk als troost voorhoudt? Nee toch! Wat we in Christus, die onze Middelaar is, hebben (Ef. 1) is toch

veel en veel méér? (zie ook Gal. 5:1-3). De rijkdom van het grote geld van Gods Openbaring wordt hier sterk verschaald tot pasmunt, die zo tussen je vingers doorglijdt. Bovendien is het allemaal weinig concreet. De machten zegt hij, de afgoden-van-deze-tijd, tref je over-al aan, waar het vertrouwen van de gemeente op haar God ter discussie komt. Maar je hoort helemaal niet van afval van Hem, van strijd en verdrukking van hen, die op Gods Verbond betrouwen. Zijn geboden willen houden en door alle tijden heen dáárom in een hoek gedrukt worden. Je leest niets over wat in 1 Cor. 10:1-11 staat en dat is typerend.

Het past me niet als niet-theoloog verder met de schrijver in discussie te treden, maar ik wil ons allen toch wel voorhouden wat we belij-den van de heilige algemene Chris-telijke kerk, dat de Zoon van God zelf Zich een gemeente tot het eeuwige leven uitverkoren, door Zijn Geest en Woord, in enigheid van het ware geloof, van het begin van de wereld tot aan het einde vergadert, beschermt en onder-houdt, en dat ik van die gemeente een levend lidmaat ben en eeuwig zal blijven. Door Hem, uitsluitend door Hem en door Zijn Geest zijn we „Toch gemeente”. De tekstver-wijzingen bij vraag en antwoord 54 van de Heidelbergse Catechismus spreken daar duidelijk van. Beter dan het voor ons liggende boek.

Ik herhaal, dat het toch zeker lezenswaard is. Het doet je ook wel wat, mits onderscheidend ge-lezen. Het kan ons als gemeente bijzonder leiden tot het gedurig onderzoeken van de Schriften. Die maken wijs tot zaligheid.

Voorburg M. de Jonge

Boekbespreking

TOCH GEMEENTE

door prof. dr R. Bijlsma,
uitgegeven door
Kok, Kampen (1981);
150 pag.

Dit boek is deel 4 van de reeks „Gemeente van Christus nú”; de drie reeds verschenen delen han-delen over „De preek”, „De Doop” en „Bijbelse kernwoorden”. De vier nog te verschijnen titels zijn „Lezen en verstaan van de Bijbel”, „Het Avondmaal”, „De eredienst” en „De catechese”.

De bedoeling van de auteur, eme-ritus-hoogleraar van de Prot. Theo-logische Faculteit te Brussel is, zo zegt hij, „theologie en gemeente dicht bij elkaar (te) brengen. Het groot geld van de theologische we-tenschap moet in kleine munt wor-den omgewisseld zonder verminde-ring van waarde”. Hij wijst er verder op, hoe nodig het is, dat de gemeente verstaat hoe zij in deze wereld verkeren moet, een wereld vol verleiding en macht van af-goden. Van groot belang is het je

De redactie ontving

J. de Groot, *Wie zijn de Jehova's Ge-tuigen en wat leren zij?* 47 blz., f 8,75; uitgegeven door uitgeverij Stark, Texel, Postbus 302, Oosterend.

J. Veenstra, *Van peuter tot puber — de seksuele opvoeding van het jonge kind.* 175 blz., f 22,90; uitgeverij Oosterbaan en Le Cointre, Goes.

J. W. van den Berg, *Toch gered.* Een boek voor jongelui van 12-18 jaar. „Een derde klas van een christelijke mavo wordt gevolgd in de school en daarbuiten. Een bezoek op de ker-mis aan een waarzegster brengt de hoofdpersoon, Henk van Wingerden, binnen het demonische krachtenveld en zorgt ervoor dat hij steeds meer vervreemd van thuis, de kerk, en de omgeving.” 172 pagina's, f 12,50; uit-gegeven door Stark, Texel, Ooster-end.

Drs Aad W. van der Kooy, Ik of gij? — een christelijke cultuurkritiek. 200 blz., f 19,90; uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam en Oosterbaan en Le Cointre, Goes.

P. J. Pagee, Op weg naar de nieuwe aarde — pastorale overwegingen bij de christelijke toekomstverwachting. 103 pagina's, f 13,50; uitgegeven door J. H. Kok, Kampen.

Marion Stroud, Liefde - een geschenk. Tekst en foto's. f 19,90; Kok, Kampen.

Ds S. Braaksma, Zeg ons, wanneer zal dat geschieden, tweede druk; 148 blz., f 21,50; uitgeverij De Vuurbaak, Groningen.

Dr K. Deddens en ds R. Houwen, Het nieuwe kerklied, deel 2. 213 blz., f 19,50; uitg. De Vuurbaak, Groningen.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen
van abonnementen: uitsluitend
bij de administratie.
Abonnementen kunnen
ieder moment ingaan, doch
slechts per 31 december
eindigen. Opzeggen uiterlijk
tot 15 november.

Abonnementprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122,
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Tiemen W. Rasker, De schreeuw in je hand — een bundel verzen en balladen. 48 bladz., f 9,90; Buijten en Schipperheijn, Amsterdam.

Adam en Daniël: Wat is er gebeurd?, onder redactie van **drs J. A. van Delen**, met bijdragen van Luc. H. Grolenberg, drs M. J. Paul, dr L. E. M. de Boer, dr W. J. Ouweneel. Over de historiciteit van de bijbel en de vraag: evolutie of schepping? 112 blz., f 12,50; uitgegeven door Buijten en Schipperheijn, Amsterdam in samenwerking met Stichting Evangelische Hogeschool.

De mogelijkheid bestaat dat op een of meer van deze aankondigingen in een bredere bespreking wordt teruggekomen.

Kerknieuws

Afscheid, bevestiging en intriede ds W. L. Kurpershoek — Zoals enkele weken geleden werd bericht, zal de gemeente te 's-Gravenhage binnenkort de taak van zendende kerk van de zuster gemeente te Haarlem overnemen.

In verband hiermede zal de zending ds W. L. Kurpershoek D.V. op 5 december a.s. in de middagdienst afscheid nemen van de gemeente van Haarlem. Een week later, dus op 12 december, hoopt ds Kurpershoek, na tevoren in zijn dienst te zijn bevestigd door de plaatselijke predikant, ds J. D. Janse, zich aan de gemeente van 's-Gravenhage te verbinden voor het werk in Nqutu, Natal, Zuid-Afrika. Een en ander zal eveneens in de middagdienst plaats vinden, welke gehouden wordt in de Johanneskapel, Bosbesstraat 7, 's-Gravenhage en aanvangt om 16.45 uur.

Alcohol- en drugverslaving — Over dit onderwerp wordt zaterdag 27 november 1982 een bezinningsconferentie gehouden, die belegd wordt door deputaten evangelisatie van de Chr. Geref. Kerken.

Spreker: dhr. T. Storteboom, directeur van het opvangcentrum De Hoop te Dordrecht.

Plaats van samenkomst: Chr. Geref. Ichthuskerk, Grote Haag 52 te Amersfoort.
Aanvang: 10.30 uur.
Uw lunchpakket dient u zelf mee te nemen. Voor koffie/thee wordt gezorgd.

Afscheidsdienst van ds K. Muller — Op zondag 17 oktober j.l. waren de gemeenten van Alkmaar en Zaanstreek-Centrum en een aantal genodigden bijeen gekomen in de Ned. Geref. Kerk van Krommenie voor de afscheidsdienst van ds K. Muller. Vanaf 25 september 1977 heeft ds Muller als predikant de beide gemeenten gediend. Aan dat dienstverband is een einde gekomen nu ds Muller het beroep naar Heerenveen aanvaard heeft. Als onderwerp van de verkondiging had ds Muller Efeze 6:10-12 gekozen. — Doet de wapenrusting Gods aan, om te kunnen standhouden tegen

de verleidingen van de duivel; want wij hebben niet te worstelen tegen bloed en vlees, maar tegen de overheden, de machten, tegen de wereldbeheersers dezer duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten. — Enkele punten uit zijn preek volgen hier:

— Uit de voorafgaande verzen blijkt dat het hier gaat om de verschillende terreinen van het leven, gezin en maatschappij: de verhouding man-vrouw, kind-ouders, slaaf-heer, waar we als aktuele verhouding nog bij kunnen denken onderdaan-overheid. In al deze verhoudingen hebben we niet minder dan de wapenrusting Gods nodig. Onze tegenstander is nl. niet bloed en vlees, Jan of Piet, heer of slaaf, nee, onze tegenstander is de duivel, die in al zijn verschijningsvormen ons probeert te verleiden zoals hij eens Jezus probeerde te verleiden (Matth. 4:1-11). Het is de strijd van vrouwenzaad tegen slangenzaad, waarin ook de gemeenten van Alkmaar en Zaanstreek-Centrum hebben te worstelen. We mogen dan ook dankbaar zijn dat we inderdaad Gods wapenrusting kunnen aandoen. Voor een scheidend predikant betekent dit een geruststelling. Hij heeft de gemeenten immers niet de „wapenrusting van Muller” aangereikt maar die van God, en God blijft met Jezus Christus als hoofd van zijn kerk. —

Op de evangelieverkondiging antwoordde de gemeenten met het zingen van het Credo. Een uitstekend uitgevoerde en in de liturgie geïntegreerde inbreng kwam van het Amsterdams koor „Vox Evangelica” o.l.v. Henk Trommel. Ook het orgelspel van R. den Otter, één der Alkmaarse organisten, mag niet onvermeld blijven.

Na de dienst werd ds Muller toesproken door J. Maljers namens de gemeenten van Alkmaar en Zaanstreek-Centrum. Hij bedankte hem nog eens voor het vele werk door hem verricht, en betrok daarbij ook mevr. Muller, daar het dienen van twee gemeenten toch wel een extra druk legt op het gezinsleven. Namens de kerken van de regio Alkmaar-Zaanstreek bedankte ds Janse van Zaandam ds Muller voor de in de nogal uitgebreide regio verrichte arbeid. Ook mocht hij dankbaar constateren dat ds Muller gedurende zijn dienst in de regio was „toegenomen in wijsheid en grootte en genade Gods”.

Broeder Van der Vate, die sprak namens de Chr. Geref. Kerk van Broek op Langedijk, was, ondanks verschillen in achtergrond tussen de Ned. Geref. Kerk van Alkmaar en zijn eigen kerk, verheugd over de gegroeide samenwerking zoals die er is in kanselruil en het organiseren van een Vakantie Bijbelschool. Ds Hooendoorn, Chr. Geref. predikant te Wormerveer, noemde de nog prille samenwerking tussen beide Wormerveerse gemeenten en bedankte voor de persoonlijke kontakten.

Als laatste spreker memoreerde ds Muller nog eens zijn „overgang” van Alkmaar naar Wormerveer, waarbij hij opmerkte dat het toch moeilijk valt in twee gemeenten echt te wónen. Hoewel hij met dankbaarheid terugdacht aan zijn Noordhollandse periode achtte hij nu toch de tijd gekomen om aan het beroep gehoor te geven. Hij wenste de gemeenten een spoedige opvulling van de vakature, ook met het oog op het werk in de regio, en een gezegende voortzetting van de samenwerking met de Chr. Geref. Kerken. Met het zingen van Lied 393 werd tenslotte de samenkomst beëindigd.

Als U een camping zoekt, waar U als christen Uwzelf kunt zijn, kom dan met Uw gezin of groep naar

Evangelische Camping „t' BELOOFDE LAND”.

Reserveringen vanaf 3 jan. 1983.

Bosweg 17 - 3781 NG Voorthuizen
Telefoon 03429 - 2942.

Verzamelaar betaalt f 2,50 voor oude en f 1,— voor zwart/wit

ANSICHTKAARTEN

tot ± 1970 van dorpen heel ons land.

Graag eerst bellen of schrijven s.v.p.

Fam. D. v. Kammen,
Stationsweg 239 - 9201 GN Drachten
tel. 05120-19873

Kleuterleidster, midden 40,

ZOEKT KENNISMAKING MET GELOVIGE WEDUWNAAR!

Brieven onder nr. 19-11 bureau van dit blad.

TE HUUR

van particulier het luxe 6-pers.

APPARTEMENT

in het Tirolerdorp Axams.

Telefoon 01862-2596.

Vriendelijk verzoek om uw ADVERTENTIES SCHRIFTELIJK OP TE GEVEN!!!

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist